

INHOUD

- 1 Een boek met veel seks 7
 - 2 De eeuwige schuld van Eva 15
 - 3 Een uitweg voor de vleselijke begeerten 29
 - 4 Levenslang zonder seks 39
 - 5 De grouwelijke sonde der sodomie 51
 - 6 De eerste scheuren 60
 - 7 Een kuise natie 70
 - 8 De perfecte pil op het juiste moment 81
 - 9 Protestantse pioniers 88
 - 10 Het lekkers van Bekkers 101
 - 11 Onkuis en ongehoorzaam 115
 - 12 Het mislukte katholieke crisismanagement 124
 - 13 Tegen de wilde copulatie 134
 - 14 Geen groot maar een goed gezin 144
 - 15 Van beproeving naar gave 159
 - 16 Een vuile bron van wanbedrijven 173
 - 17 Homogenezers en het homokwabje 187
 - 18 De laatste beeldenstorm 198
 - 19 De schaamte voorbij? 212
 - 20 Een goddelijke tegencultuur 217
- Verantwoording 233
Personenregister 236

EEN BOEK MET VEEL SEKS

Eind 2011 werd de 81-jarige priester Jan Peijnenburg uit Eindhoven even een bekende Nederlander. Hij woonde, tegen de regels van de rooms-katholieke kerk in, al 46 jaar samen met zijn vriendin Threes van Dijck. De kerk wist er van en had hem en zijn partner al die tijd met rust gelaten, maar in 2011 vond de leiding van het bisdom 's-Hertogenbosch dat er een eind moest komen aan deze flagrante schending van de celibaatsplicht. Priester Peijnenburg moest de gezamenlijke huishouding opbreken, want anders werd hij geschorst. De bejaarde prelaat peinsde er niet over Threes, inmiddels ook in de tachtig, na al die jaren de deur te wijzen, negeerde de opdracht van hulpbisschop Rob Mutsaerts en protesteerde openlijk tegen deze inbreuk op zijn privéleven. Hij dreigde zelfs naar de burgerlijke rechter te stappen en verzekerde zich daarmee van ruime aandacht van regionale en nationale media.

Het voorval is kenmerkend voor de plaats die de kerken in hedendaags Nederland krijgen toebedeeld. Ze zijn een curiositeit uit het verleden waarmee de media zich regelmatig vermaken. Meestal zijn het zedelijkheidskwesties waarmee christelijk Nederland het grote nieuws haalt, zoals de afwijzing van homoseksualiteit en het verbod op het gebruik van voorbehoedmiddelen. Het verlichte deel van de natie barst dan vaak los in superieure verbazing en heilige verontwaardiging over zoveel achterlijkheid. Als de paus weer eens tegen het homohuwelijk blijkt te zijn, golft de afkeer dagenlang door

de kranten en op de sociale media. Hoe kan een mens in onze eeuw zoiets nog geloven! De sympathie ging in de kwestie Peijnenburg direct uit naar de belaagde priester en zijn vriendin, de rooms-katholieke kerk stond weer te kijk als een verkalkt instituut met wereldvreemde opvattingen.

Bij dit soort incidenten besef ik weer dat ik van zo ongeveer de laatste generatie ben die opgroeide in de tijd dat Nederland nog een christelijk land was. Tot in de jaren zestig was de samenleving nog gemodelleerd naar Bijbelse waarden en normen. Het gezag van de kerken was overal voelbaar, de meerderheid van de bevolking was godvrezend en kende nog zoiets als zondebesef. Het celibaat, de ‘belofte van kuisheid’ van priesters, is specifiek katholiek maar heeft zijn wortels in de algemene benauwende christelijke visie op seksualiteit die heel lang bepalend was voor de zeden in Nederland. Die op de Bijbel gefundeerde moraal lag als een zware deken over de samenleving, totdat ze zo’n vijftig jaar geleden ineens werd afgegooid. Het eigen geweten verving het stel ijzeren kerkelijke regels als kompas. Over het tempo en de radicaliteit van die omwenteling kunnen we ons nog steeds verwonderen.

Wat kwam er over Nederland waardoor de kerken in praktisch één generatie hun greep op de seksuele moraal verloren? Als journalist, maar ook als kind van de gereformeerde zuil, raakte ik steeds meer geboeid door die vraag. Zodra er tijd voor was, heb ik me daarom de opdracht gegeven nog eens terug te gaan naar dat Nederland van voor en tijdens de seksuele revolutie. Wat was ook al weer dat geloof waaraan de meerderheid van de Nederlanders zich zo trouw onderwierp en waarom stopte ze daar zo abrupt mee?

Bij publicitaire opwinding zoals in het geval van priester Peijnenburg valt op hoe groot de kloof is tussen het verlichte Nederland en die malle gelovigen. Het besef dat Nederland heel lang werd bestuurd door zulke gelovigen en helemaal is gevormd en gekneed naar het Woord van God zinkt langzaam

weg, de kennis van wat de Bijbel over seksualiteit voorschrijft verwatert snel. Bij de politieke woelingen begin deze eeuw ontstond de behoefte de Nederlandse identiteit weer eens flink op te poetsen. Pim Fortuyn keerde zich in zijn spectaculaire verkiezingscampagne in 2002 onverbloemd tegen de opkomst van de islam in Nederland en raakte daarmee een gevoelige snaar bij kiezers en politici. Het drong door dat de islam de snelst groeiende godsdienst in Nederland was en grote groepen Nederlanders zagen dat kennelijk als een bedreiging. De Nederlandse identiteit was ineens onderwerp van een breed politiek en maatschappelijk debat. Wie waren wij Nederlanders ook al weer, waar kwamen we vandaan en wat was er over van ons historisch besef? En als het over de Nederlandse identiteit gaat worden steevast de joods-christelijke tradities genoemd als fundament voor onze normen en waarden.

De toevoeging joods is op zichzelf al een teken van gebrek aan historisch besef. Zij verwijst alleen maar naar de oorsprong van het Nederlands christendom. Als kleine religieuze en etnische minderheid kregen de Joden nooit de ruimte een zwaar stempel op de Nederlandse samenleving te drukken. Ze werden bij hun beroeps- en partnerkeuze juist gehinderd door allerlei beperkende bepalingen in stedelijke verordeningen. Het is 'joods-christelijk' omdat de God van Nederland dezelfde is als de God van het volk van Israël, de God van Abraham, Isaak en Jacob uit het Oude Testament, de stamvaders van het Joodse volk. Op de school voor 'christelijk-nationaal onderwijs' waar de gereformeerden in Drachten (mijn geboorteplaats) hun kinderen naartoe stuurden, was het drievoudig snoer van God, Nederland en Oranje de basis voor het historisch besef. Bijbelse geschiedenis was even belangrijk als de vaderlandse. We leerden daarom veel over de lotgevallen van de Israëlieten. Jozua, Simson (of Samson) en David uit het Oude Testament, spraken net zo tot de verbeel-

ding als Willem van Oranje en prins Maurits. Helden waren het, mannen naar Gods hart. De één versloeg de heidense Filistijnen, de ander verdreef de Spaanse tiran.

Zulk vormend onderwijs, dat generaties Nederlanders met elkaar verbond, is al vele jaren uit de gratie. Saai was het beslist niet want de eerste Bijbelboeken bieden genoeg stof voor boeiende verhalen. Zelf heb ik mooie herinneringen aan juffrouw Smit die ons in de eerste klas van de lagere school muisstil kreeg met de vertellingen over de huiveringwekkende wereld van het Oude Testament. Bij het verhaal over het einde van de krachtmens Simson strekte ze haar handen uit naar de spijlen van het bord om te demonstreren hoe hij, nog eenmaal door God voorzien van bovenmenselijke krachten, twee pilaren van een heidense tempel omvertrok en zo zichzelf en tientallen feestende Filistijnen de dood injoeg. Zelfmoordaanslagen hebben een lange traditie in het Midden-Oosten.

Juffrouw Smit liet onderbelicht dat Simson zichzelf voortdurend in de nesten werkte doordat hij te veel achter de meiden aan zat. Dat kwam op het terrein van de seksualiteit en dat was geen leerstof voor zesjarigen. Pas veel later ontdekten we hoe vaak het in de Bijbel over seks gaat. Dat kregen we van school en huis uit niet mee. Thuis werd voor de dagelijkse Bijbellesing het rooster van de scheurkalender 'Kruimkens van 's Heeren Tafel' gevolgd met elk jaar een ander fraai getekend tafereel, altijd met Jezus als stralend middelpunt, afgebeeld als een knappe jongeman in een licht gewaad, met halflang donker haar en een keurig verzorgde baard. De teksten waren vast geselecteerd op geschiktheid voor kinderooren. Pas als nieuwsgierige pubers lazen we bepaalde passages in de Bijbel waarvan werd gezegd dat ze pikant waren. Maar seks was iets van een totaal andere wereld zodat de teksten vooral vreemd en duister bleven. Nou ja, het Hooglied was helder genoeg met zinnen als 'Je borsten zijn als kalfjes' en 'Als een palm is

je gestalte, je borsten zijn als druiventrossen'. Maar daarvan zei de dominee bij catechisatie nu juist dat het niets met seks te maken had: allemaal beeldspraak dat Hooglied, één grote metafoor voor de overweldigende liefdesband tussen God en de mensheid.

Wie afstand doet van de Bijbel als het normerend Woord van God, kan het Oude Testament lezen als een heel oud journalistiek product. Na het wonderbaarlijke en originele schepingsverhaal gaat het al snel over de zaken die we zo goed kennen uit de media van alle tijden: bedrog, oplichting, mishandeling, geweld, moord en doodslag, oorlogen en ook seks, heel veel seks. Allerlei uitwassen en excessen komen voorbij, van hoererij en incest tot groepsverkrachting en moord uit eerwraak. Als we de vergelijking met de moderne massamedia doortrekken dan is het Nieuwe Testament de zaterdagse bijlage met duidende en beschouwende verhalen, analyses en als uitsmijter de Openbaringen, een kort literair verhaal in het genre sciencefiction.

Vóór de komst van het christendom werden er in de lage landen aan de Noordzee heel andere en veel meer goden geëerd. De opperwezens van de Germanen vormden een levendig gezelschap, dat de fantasie kan prikkelen. Mensen gebruikten goden vooral om een verklaring te vinden voor de wereld om hen heen. Ze zagen van alles wat hun verstand en begrip ver te boven ging en dus wel het werk van bovenmenselijke wezens moest zijn. De lage-landsgoden waren in de verbeelding van gelovigen van die tijd net mensen, met heel menselijke eigenschappen maar wonderbaarlijke krachten. Ze vierden daarboven feesten, maakten ruzies, vochten vetes uit en deden ook aan seks. Ze waren ongeveer net zo georganiseerd als de Germanen zelf, met een duidelijke hiërarchie van opper- en mindere goden, vrouwen en kinderen. Niets moet voor de eerste bewoners van dit land zo raadselachtig zijn geweest als het ontstaan van nieuw leven bij mens en dier.

Als de mysterieuze goddelijke krachten zich ergens deden gelden, dan daar wel. Vruchtbaarheidsrituelen en -symbolen speelden een hoofdrol in de eerste religies. Het verband met seks werd direct begrepen, de goden voor deze tak van dienst werden vaak afgebeeld met opvallend grote geslachtsdelen.

Die hele gezellige santenkraam is hier aan de kant geschoven voor de ene God van een nomadenvolk in wat nu het Midden-Oosten is. Met deze nieuwe godsdienst kwam er een heel ander verhaal over het ontstaan van het leven en de voortplanting, met strenge regels en geboden die weinig feestelijk waren. De zestigplussers zijn nog wel vertrouwd met deze voorschriften die het leven tot achter de slaapkamerdeur bepaalden, zeker als ze een christelijke opvoeding hebben genoten. En dat was tot de jaren zestig de meerderheid. Dat veranderde daarna drastisch. De overdracht van de christelijke normen en waarden stokte; wat honderden jaren als een absolute waarheid van generatie op generatie was overgedragen, was de moeite van het doorvertellen kennelijk niet meer waard.

De senioren van nu hebben het allemaal zelf meegemaakt, maar voor de meeste tegenwoordige Nederlanders is de seksuele revolutie alleen maar geschiedenis. Ze weten niet hoe het voelde toen Nederland nog een kuise, kerkelijke natie was. Om het spectaculaire van de veranderingen in de jaren zestig te begrijpen moeten we wel iets weten van de christelijke seksuele moraal die daarvoor zo dominant was geweest en waar katholieke en protestantse christenen zich gehoorzaam aan onderwierpen. Wat werd hun met de Bijbel in de hand geleerd over de omgang tussen de twee geslachten, nodig om de soort in stand te houden? De vraag leidt me langs de wetten en de profeten uit het Oude Testament, de evangelisten en de brieven van de apostel Paulus in het Nieuwe Testament, de teksten van oude en nieuwe kerkvaders, allemaal goed in het uitleggen van de Schrift zodat de leken wisten

waar ze zich aan moesten houden. Veel was me nog vertrouwd maar al snel maakte het gevoel van o ja plaats voor verwondering. Wat staan er een wonderlijke, zelfs gruwelijke teksten in de Bijbel en wat hebben de kerken toch allemaal aangericht! Dan gaat het over thema's die nog altijd actueel zijn: de achterstelling van de vrouw, het strikt monogame huwelijk, het verbod op geboortebeperving en de krachtige afwijzing van homoseksualiteit. De strenge christelijke leer had soms de vreselijkste gevolgen voor bijvoorbeeld vrouwen en homoseksuelen.

De dominees en pastoors mochten lang denken dat deze algemene normen op Bijbelse grondslag altijd wel zouden blijven gelden, maar in de vorige eeuw kwamen er langzamerhand scheurtjes in het stelsel van ijzeren regels. De kerken moesten zich steeds meer wapenen tegen de nieuwe inzichten en opvattingen over de menselijke natuur, de seksuele behoefte inbegrepen. Dat hielden ze wonderbaarlijk lang vol, totdat na de Tweede Wereldoorlog alles in beweging kwam in heel de christelijke wereld en in het bijzonder in Nederland. Het ging eerst nog langzaam en onder hevig verzet van de kerken, maar in de jaren zestig braken de dijken door. Worstelend met de nieuwe tijdgeest werden de kerken zelf het toneel van hevige conflicten. Aanpassen of zich blijven verzetten tegen zedenverval, dat was de kwestie. Bij de grote rooms-katholieke kerk, onderdeel van een strak georganiseerde wereldkerk, verliep de strijd anders dan bij de vanouds sterk versnipperde protestanten. De uitkomst was voor beide gelijk: ze waren hun greep op de seksuele moraal voorgoed kwijt. In één generatie was Nederland van een verkerkelijkte natie in een vrije, libertijnse samenleving veranderd.

Mijn zoektocht werd een expeditie langs oude en nieuwe geschriften, langs mensen die erbij waren, Nederlandse en buitenlandse websites waar eigentijdse exegeten de eeuwenoude opvattingen uitdragen en archieven waar ik me nog

even helemaal in de sfeer van voor de seksuele revolutie kon onderdompelen. Waar begon het te kraken en waardoor kwam de revolutie op snelheid? Dit is voor een deel ook het verslag van groeiende verwondering over de hardheid van de leer waaraan de kerken de gelovigen onderwierpen, een leer die hen van hun seksuele identiteit vervreemde. Verwondering ook over de hardnekkigheid waarmee deze seksuele moraal werd verdedigd. Zo ontketenden de overheid, de kerken en hun verwante organisaties na de Duitse bezetting nog een waar zedelijkheidsoffensief om de Nederlandse kuisheid te redden.

De expeditie bracht me vanzelf bij de christelijke minderheid, waar de oude seksuele moraal nog springlevend is. Ik was nieuwsgierig hoe deze gelovigen zich handhaven in een samenleving die steeds minder weet van het christendom en zijn tradities en er het liefst helemaal vanaf wil, zo lijkt het wel. Ze vormen een soort reservaat waar de oude identiteit van Nederland nog te vinden is. De moderne wereld met haar overvloed aan communicatiemiddelen dringt er natuurlijk wel binnen en dat geeft grote spanningen. Het doet wonderlijk aan te zien hoe de orthodoxie worstelt met de kwesties die de grote kerken en in feite heel Nederland in de tweede helft van de vorige eeuw heftig bezighielden. Weer is de vraag: aanpassen of onversneden vasthouden aan het geloof der vaders? Met stelligheid worden opvattingen over seks en relaties uitgedragen die teruggaan tot de duisterste hoofdstukken in de geschiedenis van het christendom. Dat blijkt het sterkst bij de discussies over homoseksualiteit, de kwestie waarmee de orthodoxe protestantse kerken het hevigst worstelen. De meeste verwondering wekt de rooms-katholieke kerk. Het was voor mij tenminste wonderlijk te ervaren hoe de katholieke zedenleer van zo'n vijftien eeuwen oud nooit wezenlijk is veranderd en nog altijd als de enig juiste moraal voor alle mensen wordt uitgedragen.

DE EEUWIGE SCHULD VAN EVA

Anne Zernike deed op 5 november 1911 haar intrede als predikant van de Doopsgezinde Gemeente van Bovenknijpe. Ze was daarmee de eerste vrouwelijke dominee van Nederland. Haar aantreden is honderd jaar later bescheiden herdacht met een tentoonstelling, een toneelvoorstelling en enkele lezingen. De Knipe, zoals het dorpje oostelijk van Heerenveen tegenwoordig heet, had een bedevaartsoord voor de feministische beweging moeten zijn. Met de benoeming van Anne Zernike stelden de doopsgezinde 'knyppers' een daad van bijna roekeloze vooruitstrevendheid in christelijk Nederland van begin vorige eeuw. Een vrouw op de preekstoel, dat kon echt niet voor het overgrote deel van het kerkvolk.

Na de seksuele revolutie kwam er een golf van feminisme over Nederland. Rond 1970 meldden vrouwen zich luidruchtig en met blote buik aan het front om een moderne abortuswet te eisen: 'Baas in eigen buik!' Hun grieven gingen verder dan geboorteregeling en raakten de hele inrichting van de samenleving. De rolverdeling tussen de geslachten was fundamenteel fout. Aan de hoogopgeleide activisten met een goede baan die politici welbespraakt de maat namen, zag je het niet meteen af maar ze waren allemaal slachtoffer van eeuwenlang volgehouden onderdrukking. Alle mannen waren onderdrukkers. Dat we dat zelf niet direct zo voelden, kwam doordat het ons nooit eerder was verteld en ons zicht in die honderden jaren ernstig was beperkt. Bovendien stonden de heersende mannen onder de verdenking helemaal geen zin

in grote veranderingen te hebben omdat ze het stiekem wel mooi vonden de baas te zijn. Kerken waren bij uitstek seksistische bolwerken volgens het feministisch jargon. Mannen maakten er de dienst uit en vrouwen hadden er slechts een dienende functie. Voor de feministen waren de kerken daarom een onvermijdelijk doelwit en hun emancipatiestrijd was een directe aanval op de hoeksteen van de christelijke seksuele moraal: de erfzonde.

De vrouw was in het christendom altijd de mindere van de man en dat is de schuld van Eva. Zij was de hoofdschuldige aan de zondeval waardoor er voor haar en Adam een abrupt en ruw einde kwam aan hun heerlijk zoete leven in het paradijs. Het echtpaar werd veroordeeld tot een bestaan vol zorg en strijd in een boze wereld. Dat lot trof al hun nakomelingen, de vrouwen het ergst. Nog voor de zondeval stond de vrouw trouwens al op achterstand. God schiep eerst de man uit aarde, pas daarna de vrouw uit een rib van de man. Dit was niet zonder reden. Eerst was er de mens Adam, de kroon op Gods schepping en heerser over alle andere schepsels. God bedacht daarna dat het niet goed zou zijn als die man alleen bleef en besloot voor hem 'een helper te maken die bij hem past'. Dat werd Eva, gemaakt rondom een rib die God uit het lichaam van de slapende Adam haalde. Zo staat het begin van de vrouw in Genesis 2 beschreven: voortgekomen uit de man en bedoeld om hem te helpen. In de Statenvertaling, die zoveel heeft bijgedragen aan de Nederlandse taal en cultuur, heet ze zelfs 'manninne, omdat zij uit den man genomen is'.

Als ondergeschikte gezelschapsdame was ze kennelijk ook minder weerbaar dan haar man. De duivel kiest haar en niet Adam tenminste uit voor zijn snode plan een einde te maken aan het paradijselijk bestaan en Gods schepping te bederven. Het echtpaar mocht zich vrij bewegen in het paradijs en zich te goed doen aan alle heerlijkheden die het daar aantrof, behalve aan de vruchten van die ene bijzondere boom. Als ze

wel van die vruchten aten dan zouden ze ontdekken dat naast het goede het kwade bestaat en niet langer van dat laatste worden afgeschermd. Het leek een kleine opgave voor de zorgeloze mens maar in de gedaante van een slang wist de duivel Eva over te halen toch eens van die verboden vruchten te proeven. Het was het begin van alle ellende voor de mensheid, in het bijzonder de vrouwelijke helft.

Zodra God de overtreding van zijn gebod ontdekte en het echtpaar daarop aansprak, schoof Adam de verantwoordelijkheid door naar Eva: 'De vrouw die U hebt gemaakt om mij terzijde te staan heeft mij de vruchten van de boom gegeven en toen heb ik ervan gegeten.' In de oude vertaling staat nog duidelijker hoe Adam zich eruit probeert te draaien: 'De vrouw die gij mij hebt gegeven...' Het baatte hem niet, hij was naar Gods oordeel net zo goed schuldig maar toch wat minder dan 'die vrouw'. Hij kreeg een mildere straf. Hij zou voortaan tot zijn laatste snik hard moeten werken voor zijn dagelijks brood. 'Zweten zul je voor je brood.' Uit stof was hij gemaakt en als stof zou hij eindigen. Pas bij zijn dood zou er een eind komen aan zijn zwoegen. Een soort taakstraf voor het leven. Voor Eva luidde het vonnis: 'Je zwangerschap maak ik tot een zware last, zwoegen zul je als je baart. Je zult je man begeren en hij zal over je heersen.' (Genesis 3) Een soort lijfstraf met terbeschikkingstelling aan de man. Zo begon de geschiedenis voor de vrouw volgens de christelijke religie. Ondergeschikt aan haar man, voorbestemd om kinderen te dragen en te baren zonder daar enig plezier aan te zullen beleven. Hiermee was de toon gezet voor de rest van de Bijbel.

De strenge wetten in het Oude Testament zijn voor de moderne lezer vaak moeilijk te doorgronden en niet altijd consequent, maar de achterstelling van de vrouw loopt er als een rode draad doorheen. Haar lot is bijna altijd slechter dan dat van de man. Gruwelijk is bijvoorbeeld het lot van het meisje dat in de eerste huwelijksnacht geen maagd meer blijkt te zijn. Zij

moet terug naar haar ouders, die haar uithuwelijkten. Daar, voor de deur van haar ouderlijk huis, moet zij door de inwoners van de stad 'worden gestenigd tot de dood er op volgt'. Als haar ouders kunnen bewijzen dat hun dochter wel maagd was, wacht de man die haar vals beschuldigde een aanzienlijk mildere straf. Hij hoeft slechts een boete te betalen. (Deuteronomium 22)

De mannen hadden in de tijd van de aartsvaders van de Israëlieten meestal verschillende vrouwen over wie zij konden beschikken alsof het vee was. Vaders huwelijkten hun dochters naar believen uit en bepaalden hun lot zoals het hun uitkwam. Neem het wonderlijke verhaal van de laatste nacht van Lot en zijn gezin in Sodom. Hij verleent gastvrijheid aan twee vreemdelingen die door God zijn gezonden om de vernietiging van de zondige stad te regelen, gelijk met het al even verdorven naburige Gomorra. Maar dat weet Lot dan nog niet, en zijn stadgenoten evenmin. De mannen van Sodom verzamelen zich 's nachts voor zijn deur en eisen dat hij de vreemdelingen uitlevert. Ze willen seks met hen: 'Breng hen naar buiten, we willen ze nemen.' Als goede gastheer weigert Lot op die eis in te gaan. Als de opgewonden meute voor zijn deur blijft aandringen komt hij met een alternatief. Hij biedt de hitsige mannen zijn twee dochters aan 'die nog nooit met een man hebben geslapen. Die zal ik bij jullie brengen en doe met hen wat jullie willen.' De mannen van Sodom hebben toch liever de twee vreemdelingen, die dan besluiten zelf maar in te grijpen. Als engelen hebben ze zo hun eigen manier om hun belagers van het lijf te houden. Ze maken ze blind. (Genesis 19)

Nog verwonderlijker is de sterk verwante casus die in Rechters 19 (Richteren in de oudere vertalingen) is beschreven. Plaats delict is ditmaal de stad Gibe'a, waar een oudere man gastvrijheid verleent aan een Leviet die zijn weggelopen bijvrouw heeft teruggehaald en met haar op weg is naar huis.